

Ardealul redivivus

La sfîrșitul anului 1989, sîngeroasa revoluție română marca practic prăbușirea blocului răsăritean al așa-ziselor state socialiste. Enclavele comuniste care încă există — ele însele într-un proces de schimbare socio-politică — potențial nu mai posedă forța necesară reinstaurării dictatului comunist. De altfel, restaurarea sistemului falimentar socialist, indiferent de forma sa, este deja o imposibilitate istorică.

Dilemele libertății

Caracteristic etapei actuale de evoluție a statelor din estul european este efortul de implementare a democrației pluripartidiste, pe fundalul statului de drept și a societății civile. Deși tendințele și procesele tranzitorii au importante elemente comune, din care amintim revenirea la separația puterilor în stat, restabilirea rolului și funcției Parlamentului, destructurarea aparatului represiv și reorganizarea ministerelor de interne potrivit normelor și principiilor democratice, introducerea sistemului multipartidist și libertatea de organizare sindicală, trecerea progresivă la economia de piață etc., în tinerele democrații orientale se manifestă evidente particularități zonale, potrivit tradițiilor locale și realităților specifice.

Situația fostului bloc răsăritean de state socialiste este complexă, contradictorie și marcată de numeroase elemente surprinzătoare. Ceea ce era considerat ireversibil cîndva se dovedește astăzi posibil. Nimeni nu deține o rețetă a procesului de transformare a unei foste societăți socialiste într-o societate de tip liberal, centrată pe decupaje instituționale și organizaționale de inspirație occidentală. Și nimeni, oricît de perspicace viziune predictivă ar manifesta, nu are cum să știe sensul unor evoluții socio-politice imediate și de perspectivă. Acesta este un subiect incitant pentru studiile de prognoză, care trebuie să se situeze în planul de interes imediat al sociologilor, politologilor, economiștilor și al altor oameni de știință, dar ceea ce ne interesează în acest moment și în acest loc este raportul dintre trendul de liberalizare și devianțele socio-politice care au apărut și au un câmp relativ lejer de proliferare.

Oricît pare surprinzător pentru unii, apariția unor fenomene de negare a libertății individuale și colective, de distorsiune socială sau de altă natură se regăsește în toate etapele de liberalizare din trecutul evoluției umanității. Fenomenul nu este, prin urmare, nou. Societatea românească este, inevitabil, molipsită de morbul unor asemenea manifestări care, uneori, îmbracă forme violente, cum au fost evenimentele dramatice din martie și iunie 1990 de la Tîrgu-Mureș și respectiv București. Ar fi eronat să se aprecieze însă că în imperiul libertății se crează condiții pentru

anarhizarea societății, că libertatea naște contrareacția care-o va demola în final. Asemenea interpretare fatalistă este un pas spre negarea libertății. Este vorba de cu totul altceva. Forțele conservatoare — în cazul de față fostele structuri elitiste comuniste și centrele de putere care le erau subordonate, cu toate eșaloanele lor — nu acceptă ideea înfrîngerii, lansându-se într-o contraofensivă violentă, în care se utilizează întreg arsenalul de mijloace și metode tipice unui război de guerilă.

În această fază, opoziția, divizată de interese de grup și labilă sub raportul forței politice, se plasează pe poziții ambigue față de manifestările amintite, trăind falsa iluzie că loviturile forțelor conservatoare le favorizează propriile intenții și aspirații. Cu sau fără voia opoziției, aceste forțe, deloc neglijabile, acționează inclusiv împotriva pozițiilor grupărilor opozante fiindcă obiectivul lor este compromiterea ideii de libertate și revenirea la regimul de mîină forte, deghizat sau fățiș. Nu întîmplător, între atîtea tentative destabilizatoare pe care le-am înregistrat și le înregistrăm și în prezent, stimularea contradicțiilor interetnice dobîndește aspect de campanie, știut fiind faptul că este un teren propice de exploatat și relativ ușor de întreținut în stare de incandescență.

„Problema națională” — un paradox conceptual

În vechiul regim s-a susținut că „problema” națională a fost definitiv și pe deplin soluționată. Înainte de a analiza cît de fundamentată era o asemenea „teorie”, să observăm măsura în care conceptul de „problemă națională”, cu care se opera pînă nu de mult, este corect sau nu și dacă el corespundea realităților românești din epoca respectivă.

Știut este că după 1918, în statul român întregit, prin unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului cu Vechiul Regat, procentul cetățenilor români de altă naționalitate s-a substanțializat considerabil.

Înainte de 1918, sub raportul structurii etnice a populației, România era un stat „monocolor”, în sensul că minoritățile aveau o masă umană scăzută. Dintre acestea, doar populația evreiască deținea o pondere mai ridicată — 9%, din totalul locuitorilor țării (procent calculat la cifra de 7 904 104 persoane). În raport cu alte state europene, situația era mult mai favorabilă pentru populația de origine evreiască din România (în Ungaria ea reprezenta doar 3,4% din totalul populației, în Cehoslovacia — 2,5%, în Regatul Marii Britanii — 2%, în Franța — 1%, în Italia — 0,3% etc.). În contextul realizării unității național-statale, dată fiind situația particulară a fiecăruia din teritoriile românești intrate în componența statului român, ponderea populației de altă origine etnică decît cea românească, pe fundalul situației moștenite, cunoaște remarcabile sporuri. Potrivit datelor recensămîntului general al populației din 29 decembrie 1930, din totalul locuitorilor țării, naționalitățile conlocuitoare reprezentau 28,1% (5 052 000 persoane), avînd următoarea distribuție: 7,9% — maghiari (1 426 000 locuitori), 4,1% — germani (sași, șvabi, landlenderi — 745 900), 4% — evrei (725 000), 3,2% — ruteni și ucraineni (582 000), 2,3% — ruși (407 800), 2% — bulgari (305 700), 1,5% — țigani (262 000),

0,9% — turci (154 000), 0,6% — găgăuzi (105 000), 0,3% — cehi, slovaci (51 500), 0,3% — sirbi, croați, sloveni (50 800), restul sub cincizeci de mii¹.

Distribuția în teritoriu a minorităților era următoarea: în *Banat*, 428 875 cetățeni (în ordine: germani — 223 167, maghiari — 97 839, sirbi, sloveni — 40 503, țigani — 17 919, cehi, slovaci — 14 096, evrei — 11 248 etc.); *Basarabia*: 1 253 645 (în ordine: ruși — 351 912, ruteni, ucraineni — 314 211, evrei — 204 858, bulgari — 163 726, găgăuzi — 98 172, germani — 81 089 ș.a.); *Bucovina*: 473 318 (ruteni, ucraineni — 236 130, evrei — 92 492, germani — 75 533, polonezi — 30 580, huțani — 12 437 și alții); *Crișana și Maramureș*: 546 339 (unguri — 320 795, evrei — 88 825, germani — 67 259, cehi, slovaci — 23 580, ruteni, ucraineni — 23 569, țigani — 15 895 etc.); *Dobrogea*: 454 903 (bulgari — 185 279, turci — 150 773, ruși — 27 426, tătari — 22 092, germani — 12 581); *Moldova*: 247 964 (evrei — 158 421, țigani — 32 194, maghiari — 20 964, germani — 8 098 ș.a.); *Oltenia*: 37 910 (țigani — 22 239, germani — 3 442, evrei — 3 305, unguri — 2 557 etc.) și în *Transilvania*: 1 365 269 (maghiari — 934 642, germani — 253 426, evrei — 78 626, țigani — 75 342 etc.)².

Accentuarea presiunii demografice a minorităților în România după 1918 nu este un fenomen singular. În peisajul european interbelic, îndeosebi în zonele răsăritene, alături de națiunile dominante coexistă importante mase etnice minoritare, în cadrul acestora înregistrându-se și prezența elementului românesc*. Rusia Sovietelor era și este un conglomerat de popoare și minorități; în Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia — state învecinate cu România — elementul minoritar era și este prezent în proporții importante, evident diferite de la o țară la alta. Amplificarea numerică a minorităților este consecința noii configurații geo-politice din spațiul central și estic al Europei, determinată de reconstrucția, reintregirea sau constituirea statelor unitare și independente, succesoare ale fostei monarhii bicefale austro-ungare.

Minoritarii din România se integrează structurilor statului român unitar, fără a fi constrinși să renunțe la propria lor identitate etnică. Cadrul general de organizare statală, sistemul instituțional și legislativ, bazat pe principii democratice, atitudinea deschisă, toleranța tradițională a românilor crează un climat de calm și înțelegere, făcând posibilă integrarea

¹ S. Samuilă, D. C. Georgescu, *Populația României*, București, Înprineria națională, 1937, p. 50—51.

² Date prelucrate după: *Recensământul general al populației României la 29 decembrie 1930*, vol. IX, p. 376—377.

* După anumite date, populația de origine românească care viețuia în această perioadă dincolo de hotarele României era astfel răspândită: în *Ungaria* — cca. 170 000 de locuitori; *Cehoslovacia* — aproximativ 50 000; *Polonia* — 50 000; *Rusia Sovietică* — 475 000; în *Ucraina subcarpatică*, aproape 600 000 dincolo de Nistru, în mase compacte sau risipită pînă în apropiere de Marea de Azov, aproximativ 40 000 în Siberia, în zonele Amur și Ussuri; *Bulgaria* — 150 000; *Iugoslavia* — 400—450 000; *Istria* — 3 000; *Albania* 350 000; *Grecia* — 250 000. În total, deci: 2 588 000 de etnici de origine română (Arhivele Statului, București, fond M.A.I. dosar nr. 37/1922, f. 91—96 și fond Parlament. Adunarea deputaților, dosar nr. 2603/1934—1935, f. 394; „Tempo” din 28 ianuarie 1936; Arhivele Societății Națiunilor — Geneva, dosar nr. 17 710 Secția minorități; „Universul” din 14 martie 1936; Emanoil Bucuță, *Pietre de vad*, vol. I, București, Edit. Casei școalelor și culturii poporului, 1937, 23, 39, 79, 83). În afara acestora existau grupuri românești în Turcia europeană precum și în țări din Europa vestică. Relativ însemnate mase de români trăiau în Canada, S.U.A., Argentina, Brazilia.

firească — fără presiuni sau amenințări — a minorităților în societatea românească. Se asigură, astfel, condiții egale de manifestare a minoritarilor în absolut toate domeniile de activitate — economic, politic, social, științific, cultural. Amendate sau sancționate sînt numai acele abateri de la valorile și normele democratice sau acțiunile care periclitează siguranța statului, independența sau integritatea lui teritorială. Raporturile dintre majoritate și minoritate, sau dintre putere și grupurile etnice neromâne se reglementează prin mecanismele statului de drept și ale societății civile, în care sistemul parlamentar — constituțional reprezintă terenul lor de manifestare concretă. *Modul democratic în care sînt soluționate aspectele privitoare la minorități anulează de la sine conceptul de „problemă națională” în România interbelică, vehiculat în istoriografia comunistă.* Am susținut și înainte, susținem și acum că acest concept este inoperant pentru epoca respectivă, deci vehicularea lui în continuare este o eroare interpretativă.

Neexistînd o „problemă națională” în România Mare, tezele potrivit cărora numai „socialismul a dus la rezolvarea problemei naționale” sau „în România problema națională a fost pe deplin și definitiv rezolvată” nu au „valoare” decît de slogane propagandistice. Realitatea este cu totul alta. Comunismul a afectat grav deopotrivă interesele și condiția umană a românilor, ca și a minorităților. Întronarea dictatului comunist, anularea drepturilor și libertăților democratice, abuzurile nestăvilite ale puterii, deposedarea populației de propriile bunuri (naționalizarea industriei, băncilor și transporturilor, confiscarea pămîntului, inventarului agricol și vitelor țaranilor, precum și a imobilelor proprietarilor urbani etc.), instituirea controlului nelimitat al securității, degradarea, pînă la cota insuportabilității, a calității vieții, interzicerea liberei circulații a cetățenilor sînt doar cîteva dintre instrumentele utilizate de comuniști pentru a anihila orice tentativă de rezistență a populației față de domnia arbitrarului, minciunii, incompetenței și corupției.

Dictatura comunistă a promovat o politică duplicitară față de minorități, manifestată prin favorizarea unora și aplicarea unor „sancțiuni” altora, prin schimbarea atitudinii față de aceeași minoritate sau prin stimularea unei atmosfere de neîncredere și suspiciune față de grupurile etnice ale populației de altă origine în general. Astfel, după 23 august 1944, satisfăcînd cererea rușilor, autoritățile române procedează la predarea unui important număr de cetățeni români de origine germană administrației sovietice de ocupație, care-i trimit la muncă forțată în U.R.S.S. Puțini dintre aceștia revin la casele și familiile lor. Regimul ceaușist condamnă sistemul deportărilor, dar nu reglementează problema reparațiilor materiale și morale față de etnicii germani.

O atitudine oscilantă se manifestă față de evrei. La început sînt condamnate retorsiunile regimului antonescian și sînt promovate în ierarhii politice și administrative numeroase elemente provenite din masa populației evreiești, ulterior se constată o presiune în creștere față de elitele evreimii, determinînd înlăturarea multora din reprezentanții lor din posturi de comandă precum și exodul populației evreiești în Israel, accentuat în anii dictaturii ceaușiste.

Importante fluctuații de poziții se remarcă și în cazul politicii adoptate de autoritățile comuniste față de maghiari — comunitatea minoritară

cea mai puternică din România. Anii 1944--1948 sînt marcați de o stare tensională în relația cu maghiarii, determinată de amintirea sălbăticiilor ungurești împotriva românilor din nord-estul Transilvaniei din timpul ocupației horthyste și de poziția inflexibilă a Budapestei în problema Ardealului. Ulterior, cînd „tutela” rusească impune cu biciul pacea imperială între popoare selavizate, Bucureștiul proclamă crearea Regiunii autonome maghiare care, uimitor, are o configurație aproape identică cu teritoriul transilvan căzut în 1940 în robie ungurească. Gestul Bucureștiului este stupefiant și nici astăzi nu este dezlegat misterul. Cînd maghiarimea din România, prin atitudine și manifestări, a depășit normele de conviețuire interetnică, refulînd tendințele naționaliste, puterea centrală a procedat la dizolvarea regiunii autonome maghiare, de altfel un nonsens administrativ, operă desăvîrșită mai tîrziu de reforma administrativă pusă în practică de Ceaușescu.

Deși nesemnificativă ca importanță demografică și implicit socială, populația de origine rusă și ucraineană este favorizată în anii ocupației sovietice, pentru ca ulterior, să fie marginalizată, situație care atinge apogeul în „epoca de aur”, cînd se întretine conștient o atitudine de suspiciune, fără temeieri reale.

Așadar, „problema națională” nu numai că n-a fost soluționată în anii regimului totalitarist comunist, dar a reapărut, în formele enunțate, erînd stări tensionale latente, care uneori erup la suprafață. Conceptul de „problemă națională”, chiar și în condițiile menționate, nu are relevanță în sensul utilizat de propaganda comunistă. În raport cu minoritarii, problema națională *dobîndea aspectul unei diversivuni politice* utilizate de regimul comunist ca pe o armă de rezervă în anume situații. În realitate nu exista o autentică problemă națională prin simplul motiv că, atît românii, cît și minoritarii aveau condiții egale la suferință, teroare și degradarea drastică a calității vieții. O problemă națională exista și există în raport cu teritoriile românești smulse prin forță de Imperiul țarilor și succesorul lor, imperiul sovietic.

Surse emergente ale tensiunilor interetnice

Conflictele etnice dintre români și maghiari din Transilvania, care cunosc o acută recrudescență după evenimentele din decembrie 1989 au motivații obiective dar și subiective, acestea din urmă fiind însă preponderente.

Obiectivarea unor contradicții își are sorgintea în mecanismele economice care au antrenat un proces global de galopantă degradare a condiției umane. Și cum frustrarea este sentimentul dominant al maghiarimii din România în raport nu numai cu puterea, dar și cu masele populației românești, situațiile obiective — sub presiunea cărora se află toți locuitorii — sînt transformate în subiective. Degradarea calității vieții maghiarilor este interpretată ca un efect al „strategiei” antiminoritare și nu ca o consecință a politicii falimentare economice a regimurilor comuniste din România. Pulverizarea drepturilor și libertăților democratice, în condițiile

aceluiași sistem politic, erau interpretate ca acțiuni antimaghiare și nu ca urmări ale totalitarismului comunist care loveau în egală măsură și pe români.

Aspectul esențial al refulării disputelor interetnice îl constituie însă respingerea situației de „dominați” de către maghiari, inacceptarea „parteneriatului” foștilor „opincari” români și respingerea validității tratatelor de pace de la Paris după încheierea celor două războaie mondiale. Psihologia tipului imperial maghiar rezistă încă, deși șansa reconstituirii monștrilor multinaționali este egală cu zero (chiar și în imperiul moscovit se manifestă tendințe centripete, stimulate îndeosebi de republicile baltice, Ucraina, Basarabia și Gruzia). Rezistența acestui tip are o explicație logică: construcția lui emoțională are la origini fermentul primar psihologic și comportamentul asiatic, în care prevalau aroganța forței, cruzimea și spiritul dominator, modelat ulterior, în contextul regalității ungare și a imperiului dualist, în sens „modern”, prin „rafinarea” unor atitudini și comportamente, în primul rând prin adoptarea stilului occidental senioral de imaginare și organizare a sistemului de vasalitate.

Acest spirit, desigur, s-ar diminua progresiv într-un sistem de guvernământ liberal, așa cum se tinde acum în România, dacă Budapesta ar înceta incitarea populației maghiare din Transilvania și dacă n-ar acționa convergent cu alte forțe străine cu obiectivul destabilizării situației socio-politice, din care au de profitat pescuitorii în ape tulburi.

Manifestări repetabile, dar și „achiziții” noi

Se observă cu ușurință caracterul de repetabilitate al unor manifestări ale populației maghiare din România. Un neavizat ar crede că sînt manifestări firești, înscrise în acțiunea opoziționistă a U.D.M.R-ului, a doua forță politică a țării, raportată la numărul parlamentarilor. Nu negăm că unele dintre acestea se încadrează în tactica unei formații de opoziție minoritare. Dar acesta este un aspect. Un altul îl relevăm în cele ce urmează.

Există suficiente dovezi, cunoscute deja, din care rezultă că în situații de schimbare socio-politică în România, Ungaria și-a intensificat acțiunile vizînd crearea unor probleme artificiale în raporturile dintre cele două state sau între etnicii maghiari și autoritățile române. Escaladarea tensiunilor interetnice din Transilvania nu pot fi rupte de acest context și deci nu pot fi judecate separat deși, paradoxal, este o chestiune care este de competența exclusivă a statului român.

Acțiunile Budapestei denotă pregătire metodică și în etape, după scenarii realizate din timp și puse în operă de profesioniști. O paralelă între arsenalul de mijloace și metode utilizate în preajma anului 1940 precum și după 1945 cu cele folosite în timpul și după evenimentele din decembrie '89, permite constatarea unor similitudini frapante.

O intensă campanie propagandistică a premers și a însoțit fiecare din aceste campanii. Obiectivele campaniei au vizat: *resuscitarea pe plan internațional a „problemei” transilvane* prin contestarea tratatelor de pace care au validat granița dintre cele două state (Trianonul și Tratatul de pace de la Paris din 1947), demonstrarea „dreptului istoric” al Ungariei

asupra Transilvaniei, „incapacitatea” cronică a românilor de a soluționa democratic problema minorităților ; *crearea unui curent de opinie favorabil Ungariei*, care urma să fie speculat pe plan diplomatic sau militar la momentul oportun ; *denigrarea României și crearea de dificultăți în promovarea politicii sale externe ; incitarea la acțiuni a minorității maghiare din România.*

Întreaga propagandă externă a statului ungar, la care și-a adus și își aduce contribuția efectivă și importanta emigrație maghiară din statele Europei occidentale, Canada, S.U.A. și Australia, este subordonată ideologiei ungarismului, cu nimic mai prejos de ideologia „spațiului vital”, ai cărei promotori se cunoaște cine au fost. Linia de continuitate a propagandei ungare este ilustrată de un număr impresionant de poziții oficiale, semioficiale sau particulare, din care redăm doar câteva cu titlu de exemplu pentru a contura imaginea arcului de timp dintre fostele arsenale propagandistice ungare și cele actuale.

La 9 mai 1946, într-o ședință a parlamentului, anticipînd hotărîrile Conferinței de pace de la Paris, premierul ungar Nagy Ferencz sublinia următoarele : „Cu privire la frontierele de vest ale României încă nu s-a stabilit nimic, hotărîrile miniștrilor de externe de la Paris fiind numai acte preparatoare ale Conferinței de pace”. La câteva zile distanță, șeful guvernului ungar într-un discurs ținut la Vác declara : „De la Paris ne-a venit știrea că s-a decis să fie atribuit Ardealul României. Este de la sine înțeles, că *această știre a cutremurat opinia publică maghiară* (subl. ns. — *n.n.*), care de decenii este îngrijorată de soarta acestei provincii românești, care a fost despărțită de noi. Hotărîrea de la Paris nu poate să rămînă în picioare, pentru că ar rămîne în Europa un popor, în sufletul căruia ar dăinui amărăciunea”³.

Celebra *Istorie a Transilvaniei*, editată la Budapesta în 1986 sub egida Academiei ungare de științe, în volumul al III-lea, referitor la situația maghiarilor din Transilvania, după Unirea acesteia cu România la 1 decembrie 1918, consemna : „Maghiarii din Transilvania au trăit primele momente ale transformării istoriei dezorientați, demoralizați. Nu puteau accepta ideea că organizarea de stat milenară, din care făceau parte organic și ei, dispare în câteva săptămîni și nici ideea că, prin *anexarea* (subl. ns. — *n.n.*) la o țară străină, clădită pe o bază economico-socială mai puțin dezvoltată, îi așteaptă soarta de minoritari”.

În sfîrșit, un exemplu de dată recentă : scriitorul Géza Pogonáts, în publicația „Érdelyi Magyarország” (februarie 1990) afirma negru pe alb : „În România prezentul este ireal. Unica realitate, dar care încă nu există, este viitorul. Dar o altă realitate este că situația minorităților nu trebuie doar îndreptată... fiindcă însăși problema naționalităților trebuie să dispară odată pentru totdeauna, nu printr-o dispariție sub trapă, nici prin sublimarea ei în vînt ei *printr-o Transilvanie stat autonom* sau — ceea ce e și mai radical — *prin noi granițe etnice*”.

Așadar, ideologia ungarismului are aceeași esență revizionistă astăzi, ca și cea din 1946, despre care Lucrețiu Pătrășcanu, în cunoscuta cuvîntare de la Cluj din iunie 1946, considera necesar să accentueze : „Ce spun

³ „Tribuna”, anul II, nr. 182 din 11 mai/14 iunie, 1946.

oamenii politici maghiari atunci cînd refuză hotărîrea de la Paris? Pe ce tărîm se pun reprezentanții autorizați ai republicii vecine atunci cînd nu acceptă trasarea definitivă a hotarelor Transilvaniei, așa cum sînt astăzi? Să spunem lucrurilor pe nume. Asistăm la o nouă ediție a revizionismului, a unui nou revizionism care pentru noi nu este un lucru nou, dar constatăm cu amărăciune și durere că *această nouă ediție a revizionismului se leagă de tendințele bine cunoscute ale revizionismului trecut, atît de agitat în Ungaria de ieri*"⁴ (subl. în text — *n.n.*).

Caracterul ciclic neorevizionist al propagandei ungare denotă persistența morbului imperial în conștiința elitelor politice și intelectuale ungare cu efecte în planul strategiei diplomatice și al perpetuării, în straturi sociale, relativ consistente a iredentismului agresiv.

Rezultatele în plan social și psiho-social care au fost și sînt așteptate de Budapesta — în toate fazele travaliului propagandistic — pot fi apreciate drept considerabile. Locuitorii Ungariei sînt influențați direct de „concertul” propagandistic al oficialităților și al mijloacelor de informare mass-media. „Bateriile” cu nostalgii imperiale se reîncarcă periodic, accentuînd tendințe arogante față de minoritățile din Ungaria și față de foștii „supuși” ai Imperiului dualist austro-ungar, stimulînd adversități mai vechi împotriva acestora și întreținînd o atmosferă de agresivitate nedisimulată față de statele succesoare monarhiei bicefale, considerate „vinovate” de „marele rău” produs Ungariei, cu un plus de consistență față de România.

Atît propaganda, cît și răspunsul în plan comportamental, specific populației din Ungaria, concură la perturbarea echilibrului psihic al maghiarilor din România precum și la apariția unor tensiuni sociale, cu un pregnant caracter naționalist și cu efecte nedorite în orizontul relațiilor sociale în general. Populația maghiară din România — așa cum se mizează de fapt — reacționează la incităriile receptate pe canale budapestane. Sînt sesizabile, cîteva tipuri de reacții în plan socio-politic, economic și cultural. Liderii comunității maghiare se plasează pe poziții esențial contestatoare, supra-licitînd aspirațiile de viață ale consîngenilor. Se crează, astfel, o stare de surescitare a unor însemnate straturi sociale ale maghiarimii din România, vizavi de politica oficială, indiferent de natura și articulațiile ei. În acest fel, contestării, ca mijloc de exprimare a nemulțumirii sociale (a tensiunilor și contradicțiilor acumulate) i se deturneză obiectivul și efectul dorit, urmărindu-se, în fapt, *crearea unei stări perpetue de insecuritate socială*, ea însăși doveditoare a slăbiciunii puterii sau a incapacității ei cronice în soluționarea raporturilor interetnice.

La incităriile liderilor, populația maghiară răspunde diferențiat. O parte a ei — intelectualitatea, tineretul studios și unele categorii de funcționari și muncitori — se lasă antrenați în acțiuni contestatoare, cu obiectiv declarat de promovare a drepturilor și libertăților etnicilor maghiari, în realitate însă avînd aspect de iredentism. Nu negăm principiul liberei exprimări a opțiunilor, cum nu negăm aspirația firească a etnicilor maghiari la ameliorarea condiției și la lărgirea cadrului instituțional de manifestare și protejare a propriei identități. Dar caracterul vindicativ al cererilor formulate și tendința de forțare a disponibilităților reale ale socie-

⁴ *Ibidem.*

tății românești în această fază, crează adversități artificiale, cu aspect speculativ, utilizate ca mijloc de contrapondere a inițiativelor guvernamentale și de promovare a unei atmosfere nefavorabile pe plan extern.

Exemplele nu lipsesc. Separarea învățămîntului din unele zone transilvane cu populație preponderent maghiară pe criterii lingvistice (de la școli pînă la învățămîntul superior, dar nici grădinițele nu sînt ocolite) este deja un fapt înregistrat. Odorhei, Tg. Secuiesc, Tg. Mureș, Miercurea Ciuc, precum și comunele Deslu, Zetea și altele sînt localități în care s-au înregistrat fenomene separaționiste, urmate de incidente regretabile și de părăsirea unor localități de către familii, elevi și cadre didactice de origine română, nevoite să aleagă drumul pribegiei. Mentalități șovine se înregistrează și în București, la Liceul Industrial nr. 33, fapt ce determină conflicte cu caracter naționalist.

În cadrul aceleiași populații maghiare se înregistrează și alte atitudini, a căror sorginte este ușor de bănuț. Atacarea — cu consecințe grave a unor grupuri de români, care sînt maltratați, unii dintre ei decedînd în urma bătăilor, este un fapt de notorietate publică. Agresiunea individuală sau în grup este expresia unor porniri lăuntrice care exteriorizează stări afective congenitale sau dobîndite, ambele la fel de periculoase atît pentru comunitatea maghiară, cît și pentru societatea românească în ansamblu. Evenimentele de la Tg. Mureș, din martie 1990, condensează, în dramatismul lor, efectul nociv al propagandei neorevizioniste a Budapestei, pregătită înainte și după răsturnarea de forțe socio-politice din România, înregistrată în decembrie 1989. Cum putea să perceapă anume straturi sociale ale maghiarimii din România reacțiile violente ale unor cercuri politice din țara vecină decît drept încurajări la acțiuni? Tg. Mureș cu scenele de barbarie inimaginabile pentru o Europă și o lume civilizate, este un fapt palpabil care demonstrează pînă unde poate fi împinsă exacerbarea naționalistă de către propaganda Ungariei vecine. Televiziunea a prezentat doar unele secvențe și lumea a rămas îngrozită, dar filmul integral al patimilor dezlănțuite nu a fost difuzat pînă în prezent. Nu discutăm rațiunile pentru care opinia publică internă și internațională a fost ferită de șocul unor scene apocaliptice, de maniera celei în care Mihai Cofariu, țaranul român din Ibănești, era bestial bătut de șovini dezlănțuiți. Budapesta triumfă? Nicidecum. După teleminciuna ultracunoscută, potrivit căreia omul cu flanel verde, căzut la pămînt și lovit de „români” era ungar, opinia publică internațională începe să afle adevărul. Încet dar sigur. Propaganda antiromânească a Budapestei poate avea și efect de bumerang.

Un alt tip de reacție a populației maghiare, pe care-l socotim propriu majorității ei, este adoptarea unei atitudini prudente, de așteptare, cu elemente de teamă, atît față de concetățenii de limbă maghiară agresivi în comportament, cît și față de cei de limbă română. Straturi importante de muncitori, după unele aprecieri covîrșitor majoritare, țărănimea aproape în totalitatea ei, o parte a funcționarilor și micilor meseriași, pensionarii și, în general, generațiile de peste 55—60 de ani se abțin de la orice manifestări care să le pericliteze situația. Ei se arată rezervați față de proprii lor conaționali fie fiindcă nu le împărtășese concepțiile extremiste — și cu atît mai mult „practicile” —, fie fiindcă se așteaptă la contrareacții din partea românilor, a căror răbdare este agresată fără menajamente.

Un sentiment de incertitudine, de nesiguranță și de îngrijorare pune stăpînire pe aceste mase care percep — evident diferențiat, dar percep! — dimensiunea pericolului pe care-l prezintă continuarea propagandei Ungariei pentru relațiile româno-ungare și, implicit, pentru propria lor situație și poziție în statul român.

Neliniștea acestor majoritare straturi sociale ale populației de origine maghiară are temeuri reale. Să notăm doar câteva din reacțiile oficiale și neoficiale ale Ungariei vecine față de România.

La 29 noiembrie 1990, domnul János Herman, purtătorul de cuvînt al Ministerului Afacerilor externe al Ungariei, într-un interviu acordat cotidianului „Adevărul” declară: „După cum este cunoscut, partea română, opinia publică românească a refuzat să accepte numeroase inițiative”⁵. Cum se traduce o asemenea afirmație care are girul unei oficialități? România — potrivit viziunii ei — se plasează pe o poziție obstructionistă în relațiile cu Ungaria. Și fiindcă oricine s-ar fi întrebat de ce românii au o astfel de atitudine aceleași oficialități ungare au găsit explicația: „România continuă politica din timpul lui Ceaușescu” (Imre Szokai, secretar de stat la același minister). Nu vrem să luăm în discuție aprecierea jignitoare la adresa noului regim politic din România, care se înscrie într-o altă zonă a propagandei ungare. Ne referim la interpretarea stricto sensu a afirmației demnitarului ungar, care deschide perspectiva interpretării următoare: dacă natura regimului politic din România este aceeași, atunci este de presupus că și politica puterii față de minorități este aceeași.

Interesant este că cercuri opozante actualei echipe guvernamentale din Ungaria susțin că în politica externă se înregistrează fenomenul revenirii la formele de esență horthystă, iar în politica internă se descifrează pericolul instalării unei dictaturi de tip horthysto-fascist. Unul dintre liderii politici ai Ungariei, domnul Gyula Horn — președintele Partidului Socialist — aprecia că în Ungaria renaște nostalgia față de regimul dictatorial al amiralului Miklos Horthy⁶. Și, pentru a încheia cu un exemplu de dată recentă, notăm că în telegrama de felicitare a Ministerului de Externe din Ungaria către instituția similară din România se reiterează vechea teză kominternistă a existenței mai multor popoare în România. „Popoarele din România” — are aspectul unei atenționări asupra faptului că Budapesta consideră maghiarimea din statul român drept o comunitate etnică distinctă și nu o componentă a societății românești.

În atmosfera încărcată de nostalgii și recrudescențe neorevizioniste apare ca un fenomen însoțitor accentuarea formelor și manifestărilor propagandistice vizînd dezintegrarea unității statului român. Punctul de vedere al publicației ungare „Érdely Magyarország” este explicit: „E o realitate că viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. Acest viitor este o problemă maghiară și germană, o problemă slovacă și poloneză, e o problemă sîrbă și ucraineană, greacă și armeană, evreiască și țigăneasă. E o problemă europeană”. Așadar, în Europa nouă, fără granițe, pentru România, dar cu fruntarii mărite pentru Ungaria!

⁵ „Adevărul”, anul I, nr. 286 din 29 noiembrie 1990.

⁶ „Dimineața”, anul I, nr. 214 din 30 octombrie 1990.

Războiul pasiunilor șoviniste și iredentiste este așadar un autentic război, dus după toate regulile artei, iar cei care tratează conflictele socio-politice în manieră isusiană, cu blindețe și într-o stare de expectativă și nonangajare pot fi socotiți de la bun început ca înfrinți. Îngrijorător este faptul că în acest război unii intelectuali români, în opoziție ireductibilă cu noua putere, pe care o taxează drept neocomunistă, se lasă antrenati în jocul subtil al Budapestei, făcând imense deservicii cauzei românești.

În pofida tuturor evidențelor, inclusiv a amenințărilor Budapestei cu o intervenție armată pentru „soluționarea” așa-zisei probleme transilvane *, acești intelectuali nu numai că nu discern pericolul real, efectiv al intențiilor politicianilor unguri, prin poziția lor ușurând rolul torționarilor unguri și contribuind la amorsarea unei stări anormale de tensiune între minoritatea maghiară și români. Nu vrem să fim interpretați greșit. Orice afirmație cu accente critice, indiferent de persoana sau instituția căreia i se adresează, are cale liberă, fără restricții. Dar discernământul, calmul și judecata fără părtinire ar trebui să primeze, în pofida contradicțiilor socio-politice sau a unor adversități partidiste.

Ceea ce ar trebui să nu uite acești intelectuali români sînt totemii similitudinile frapante dintre obiectul și conținutul propagandei ungare din trecut și cele actuale. Se vizau, după cum este cunoscut, aceleași scopuri: contestarea legitimității apartenenței Transilvaniei la România și hotărîrilor tratatelor de pace din 1920 și 1947; deformarea imaginii statului român pe plan extern și crearea unei polarizări de interese filomaghiare; incitarea la acțiuni cu caracter antiguvernamental și iredentist, pentru a sensibiliza opinia publică internațională asupra politicii „intolerante” a autorităților române față de minorități.

Efectele acestei propagande în plan social și psiho-social asupra populației maghiare, evident, aveau alte dimensiuni în epoca interbelică, comparativ cu cele care se înregistrează în prezent, dar nu lipsesc, după cum am observat, și elemente de mimetism sau de perpetuare a unor idei, teze, concepte, mijloace și metode de acțiune.

Asemănătoare ca efecte sînt și manifestările elitelor politice ale maghiarimii — în trecut Partidul maghiar — în prezent U.D.M.R.-ul. Spunem asemănătoare cînd ne referim la unele obstrucții în activitatea celor două camere, în relațiile cu unele instituții de stat și formațiuni politice. În perioada interbelică ecurile contestării reformei agrare de către cercuri politice maghiare din România, concertate cu cele de la Budapesta au creat pe plan extern problema artificială a „optanților unguri”. Timp de mai mulți ani pe agenda de lucru a Societății Națiunilor s-a dezbătut această problemă, punctul de vedere al României fiind acceptat în final. Și nu se putea altfel fiindcă reforma agrară din România s-a dovedit a avea un caracter democratic autentic, minoritățile, în unele situații, fiind chiar avantajate prin prevederile legislației de împroprietărire.

* În revista „Kapu”, nr. 6 din 1990, domnul Babos Andras, publica articolul „Se studiază o intervenție militară în Transilvania”, subtitrat astfel de către redacție: „Forța de apărare națională — în cazul unei amenințări la adresa entității naționale situate în afara granițelor țării”, „Posibilitățile armatei ungare privind apărarea minorităților maghiare”, „Efectul naționalismului din zonă asupra securității noastre”.

În prezent contestate sînt politica economică și socială a guvernului român, deși însăși perioada tranzitorie pe care o traversează societatea românească, ca oricare societate est europeană de altfel, ar trebui, după opinia noastră, judecată ca atare. Nimeni nu deține monopolul adevărului, iar erorile fac parte din cota de risc a tranziției care, judecate realist și într-un spirit de *faire play*, în nici-un caz nu pot fi atribuite factorului intențional, ci mai degrabă căutărilor firești de a găsi soluții de ieșire din eriză.

Dar opoziția neloială a U.D.M.R.-ului se manifestă și în alte direcții. Se vehiculează cu insistență idei potrivit cărora soluționarea aspectelor de fond ale maghiarimii din România depinde de autonomizarea enclavelor cu etnie maghiară din Transilvania. Și în orizont cultural, depășindu-se însă „zonarea” strictă a comunităților maghiare, se manifestă fenomenul respingerii „tutelei” ministerului de resort, adoptîndu-se măsuri ad-hoc care încalcă flagrant norme și dispoziții departamentale. Prin susținerea și demonstrarea valabilității acestora, U.D.M.R.-ul se plasează pe poziția contestării caracterului activ al legilor și reglementărilor în vigoare. Ne întrebăm în care stat democrat — ca să nu mai amintim de Ungaria vecină — elementele minoritare își permit și li se acceptă să eludeze legea, procedînd potrivit propriilor interese? Situația românilor din democrația Ungarie ilustrează cît se poate de clar atitudinea autorităților ungare față de minorități.

Revirimente naționaliste sau false iluzii?

Refulările naționaliste au cauze obiective și subiective, unele dintre ele deja le-am constatat. Asistăm oare în prezent la o nouă ediție a manifestărilor naționaliste în Transilvania? — iată întrebarea la care încercăm să răspundem în continuare.

Contextul postrevoluționar al evoluției societăților Europei răsăritene este marcat, între alte fenomene și procese sociale de amploare, de apariția și manifestarea unui important cîmp de presiune din partea unor minorități naționale sau a unor popoare, în cazul Uniunii Sovietice. Conștiința apartenenței la un grup etnic, precum și afirmarea individualității unui popor sînt nu derivate ale cursului democratic înregistrat în această zonă, ci manifestarea unui conservatorism pozitiv pentru apărarea minorităților și popoarelor respective de pericolul diminuării sau ștergerii identității lor. Avem în vedere, desigur, și grupul etnicilor maghiari din România, precum și celelalte minorități.

Condițiile de manifestare, aspirațiile, ca și căile de soluționare a tensiunilor interetnice sînt diferite, cum diferită este situația din fiecare stat în parte. În U.R.S.S., unde degradarea condițiilor minorităților și popoarelor neruse a cunoscut cote greu de atins de către alți pretendenți la competiția deznaționalizării, mișcările naționaliste tind către autonomie sau separație de U.R.S.S. Tendințe asemănătoare înregistrăm și în Iugoslavia și pînă la un punct și în Cehoslovacia. În Bulgaria natura contradicțiilor interetnice era determinată pînă nu de mult, de intoleranța autorităților comuniste față de minorități, cu osebire față de minoritățile turcă, română și macedoneană.

Dacă la contradicțiile acumulate în timp de factori obiectivi — regimul dictatorial comunist — adăugăm și pe cele cauzate de efecte subiective avem imaginea întregului set de emergențe naționaliste. Al doilea „gen” de cauze îl constituie, numai pentru Cehoslovacia, Iugoslavia și România „logistica” propagandistică a Budapestei dublată de acțiuni cu caracter destabilizator.

Așadar, apariției unui curent de esență naționalistă în rîndul populației maghiare din Transilvania nu este un aspect particular, dar el trebuie privit și în relație directă cu politica Ungariei față de România, cu adresă directă la minoritatea etnică maghiară.

O societate românească oricît de perfectă ar fi fost ea sub raportul structurilor, climatului și manifestărilor democratice, tot ar fi înregistrat fenomene de naționalism. Istoria o demonstrează cu argumente indubitabile. Dacă ne raportăm la perioada interbelică, observăm, fără un efort deosebit, că unele situații sînt identice. Sistemul parlamentar — constituțional, legislația și cadrul instituțional de manifestare a minorităților erau tot atîtea elemente care să dezarmeze tentativele de naționalism. Dar ele tot au loc, fiindcă există sursa generatoare de incitare și proliferare : politica revizionistă, naționalist-șovină a Ungariei horthyste.

Situația se reproduce și în prezent. Aceeași sursă de incitare la manifestări naționaliste care este Budapesta, propovăduiește democrația cu sabia scoasă din teacă și acuză statul român că încalcă convenții și hotărîri internaționale, promovînd o politică de sfidare a drepturilor și libertăților minorităților. Rezultatul : mișcările cu caracter naționalist ale maghiarilor transilvăneni și unele atitudini ostile față de România adoptate în unele state. Alte naționalități, care-și revendică dreptul la viață, o fac cu decență, într-un spirit de concordie cu românii, ceea ce denotă o înțelegere matură a situației. Nu lipsese nici criticile, nici luările de poziții, inclusiv la adresa executivului, dar acestea se inseriu în normele democratice, urmărind doar soluționarea problemelor specifice grupului etnic respectiv și nicidecum să facă jocul intereselor vreunui stat. Această diferențiere de comportament și înțelegere dintre maghiari și celelalte naționalități exprimă și diferența de atitudine dintre Ungaria și statele din care provin celelalte grupuri etnice minoritare din România.

Faptul că reprezentantul U.D.M.R., la festivitățile de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1990, a negat existența oricărui drept democratic al minorității maghiare din România în perioada interbelică, denotă nu numai rea credință față de națiunea română, dar demonstrează evident că formația sa politică sfidează cu bună știință o realitate evidentă.

Atitudinea, ea și manifestările unor grupuri ale etnicilor maghiari care, dincolo de problemele reale ale societății românești actuale, se plasează voit pe poziții șovine are, normal, efect asupra întregii populații de origine maghiară din România, la fel ca și incitățile Budapestei. Toți cei care acceptă punctul de vedere al elitelor politice ale maghiarimii sînt socotiți democrați, restul . . . Dar acest *rest* constituie esența națiunii române și de acest *rest* trebuie să țină seama liderii maghiarilor. Nu există nici-o națiune — cel puțin nu cunoaștem un exemplu în acest sens — care să accepte dictatul unei minorități etnice, cu atît mai mult cu cît națiunea oferă cadrul și condițiile propice afirmării, dezvoltării și perpetuării aces-

teia. Sînt suficient de multe disponibilități pentru realizarea unei concordii de interese și aspirații între români și minoritari, bineînțeles dacă se voințește soluționarea animozităților etnice pe principii democratice.

Perpetuarea vechiului sistem de opoziție cu orice preț, pe care-l regăsim în epoca dintre cele două războaie mondiale are efecte negative în promovarea raporturilor interetnice.

Vicierea climatului în raporturile dintre români și maghiari în Transilvania, normal, crează o doză de resentimente și în rîndul unor straturi, deloc neglijabile, ale societății românești. Se crează astfel motivațiile unui naționalism spontan românesc, de autoapărare a valorilor românilor, care se vrea o contracarare a naționalismului maghiar. Pasul către unele accente nedorite, către exagerări sau denigrări este, astfel, făcut, la care se pot adăuga, interese pur politicianiste, fie ale puterii, fie ale opoziției.

Rațiunea, discernămîntul, judecarea „la rece” a oricărei situații, renunțarea la jocul intereselor mărunte, de grup, meschine sau la susținerea unor poziții rigide și abordarea realistă, deschisă, principială și într-un spirit de perfectă bună credință a oricărei chestiuni, cu sau fără tangență la minoritari este soluția depășirii confruntărilor. Înțelegerea și toleranța creștină sînt singurele modalități de armonizare a intereselor și de găsire a unui limbaj comun de conlucrare. Transilvania le așteaptă, societatea românească le așteaptă. Șansa reconcilierii naționale nu trebuie scăpată. Naționalismul, indiferent de unde vine și în ce zonă se manifestă el, nu este o falsă iluzie, este o manifestare și o practică nocivă care cenzurează democrația, o face fragilă și deschide cîmp forțelor oculte ale dictaturii.

FLORIAN TĂNĂSESCU

15 decembrie 1990